

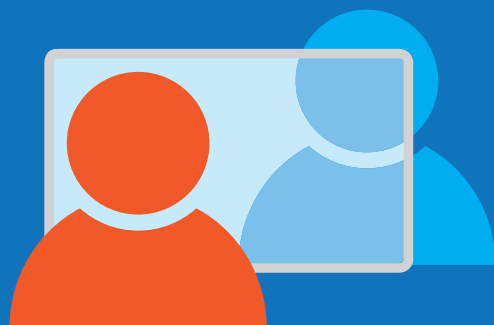


האוניברסיטה
הפתוחה

המחלקה לסוציולוגיה,
למדע המדינה ולתקשורת

שפה וחברה בעידן הדיגיטלי

הכינוס האחד עשר של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה



יום ראשון, ד' בתמוז תשע"ב, 24 ביוני 2012
קריית האוניברסיטה הפתוחה ע"ש דורותי דה רוטשילד, רעננה



האוניברסיטה
הפתוחה
המחלקה לסוציולוגיה
למדע המדינה ולתקשורת

שפה וחברה בעידן הדיגיטלי

הכינוס האחד עשר של האגודה הישראלית לחקר שפה וחברה

יום ראשון, ד' בתמוז תשע"ב, 24 ביוני 2012

קריית האוניברסיטה הפתוחה ע"ש דורותי דה רוטשילד, רעננה

9:30-9:00 **התכנסות והרשמה** (בניין הכיכר, אולם קנבר)

11:15-9:30 **מושבים מקבילים א**

אולם קנבר (א1)
מתבגרים ברשת: לשון ומגדר בשיח של בני נוער באינטרנט

יו"ר: **ארן ליביו**

עינת לחובר וכרמל ויסמן

"מה, יש לך פייסבוק במטבח?" אתגרים ופתרונות מתודולוגיים בניתוח שיח נשי ופמיניסטי של נערות ישראליות ברשת

תמי יאיר

מאפייני שיח הפייסבוק בקרב נוער מתבגר והשתמעויותיהם

סיגל ברק ברונדס ודוד לוין

"תכתבי שאת אוהבת אותי": ביטויי חברות בין נערות ברשת הפייסבוק

עליזה לזרסון

"מוציא כאב בראפ": על אוריינות ושימושי לשון של צעירים באתר ראפ באינטרנט

אולם פיטר קרוגר (א2)
חידוש, שילוב, צרימה: היבטים חברתיים ולשוניים בשיח ספרותי ויומיומי

יו"ר: **רות בורשטיין**

עדו בסוק

המשורר שאול טשרניחובסקי כמחדש מילים ומילונאי במדעי הטבע בעברית

בת ציון ימיני

פ"א סופית וחיריק קטן: הבדלים מגדריים וביטויים הלשוניים בשיח אלטרנטיבי לילדים

רויטל שדמי

דו־לשוניות עברית-ספרדית בשיח משפחתי

אורית ויסמן

תופעת אי ההתאמה בין שפה וגוף והקשרה לתחום הטיפול בתנועה ומחול

11:30-11:15 **הפסקה**

אולם קנבר (ב1)
בבל.דוט.קום: סוגיות של תרגום, חינוך ושיח בין-תרבותי בעידן הדיגיטלי

יו"ר: **חנה עזר**

אילן גונן, כרמל ויסמן ויובל פינטר

לשונה של כתיבה קהילתית מקוונת: תרגום פייסבוק לעברית והקוד הלשוני של ויקיפדיה העברית

רינת גולן ואילנה אלקדד-להמן

מדיה דיגיטלית כהרחבה של גבולות הלמידה

ערגה הלר

לכל הרוחות והשדים: על הסמנטיקה של כינויי חפיצים למחשב בעברית מדוברת

כרמל ויסמן

ממים כ"אספרנטו" של הרשת: שיחות באמצעות אוריינויות חדשות

אולם פיטר קרוגר (ב2)
שפה ועולם חברתי: בחירות לשוניות ונרטיביות בישראל

יו"ר: **מלכה מוצ'ניק**

דליה גבריאלי-נורי

אש ידידותית: מנגנוני נירמול מלחמה בשיח הישראלי

אלה בן עטר וסמדר בן אשר

הדרה ובולטות בסיקורן של קבוצות חברתיות במרחב התקשורתי: ניתוח מקרה מאבק לחמי השייטת והדייגים בפרשת הקישון

עליזה עמיר והלה אתקין

"לדעת, אני חושב ש" - צייני עמדה בכתיבתם של תלמידי תיכון

רות בורשטיין

שמות משפחה של נשים נשואות בישראל במאה ה־20 וה־21

הפסקת צהריים	14:00-13:15
אספת חברי האגודה לחקר שפה וחברה (לחברי האגודה בלבד)	14:15-14:00
(אולם נוידרפר)	

מושב מליאה (אולם נוידרפר) 15:30-14:15

דברי ברכה: **פרופ' עליית אולשטיין**, האוניברסיטה העברית בירושלים, נשיאת האגודה לחקר שפה וחברה

הרצאת מליאה

גדי שמשון, מנהל מדיה דיגיטלית, הסוכנות היהודית; מחלוצי תעשיית האינטרנט בישראל
טכנולוגיה בוראת שפה: מקרה המבחן של "טוויטר" בישראל

15:45-15:30 הפסקת קפה

17:15-15:45 מושבים מקבילים ג

אולם נוידרפר (1ג)
רב שיח: מונחי תקשורת המונים - כך נבנה מילון חדש של האקדמיה ללשון

יו"ר: רוביק רוזנטל

גדי להב

מונחי התקשורת המקוונת

איזי מן

מונחי הרדיו

ענר פרמינגר

מונחי הקולנוע והטלוויזיה

רוביק רוזנטל

מונחי העיתונות הכתובה

אולם קנבר (2ג)
סימפוזיון: ניתוח הטקסט המקוון - היבטים מתודולוגיים

יו"ר: עירית קופפרברג

חנה עזר

שיח רפלקטיבי ככלי למחקר עצמי בידי המורה החוקר: ניתוח שיח ביקורתי

אילנה אלקד-להמן

"לקחת ללב": קריאה ספרותית כשיטה לניתוח במחקר האיכותני

עירית קופפרברג

פירוק ובנייה פרשנית של טקסט מקוון באמצעות שיטת ארבעת העולמות

אולם פיטר קרוגר (3ג)
סימפוזיון: ייצוגים טקסטואליים של האחר

יו"ר: זהר לבנת

איילת כהן וחננאל רוזנברג

גמגום ודיבור במדיה חדשים

פנינה שוקרון-נגר

הבניית פרדוקסליות ביחס ל"אחר" בחדשות הטלוויזיה

זהר לבנת

ההבניה הרטורית של "אנחנו" ו"הם" בשיח המדעי

17:25-17:15 הפסקת קפה

18:35-17:25 מושב נעילה: לכתוב תסריט לטלוויזיה (אולם נידרפר)

מנחה: **רוביק רוזנטל**, האוניברסיטה הפתוחה

משתתפים

אורנה בן דור (יוצרת "מעושרות")
חגי לוי (יוצר "בטיפול")

8	רשימת המרצים ויושבי הראש
9	אילנה אלקד-להמן , "לקחת ללב": קריאה ספרותית כשיטה לניתוח במחקר האיכותני
10	רות בורשטיין , שמות משפחה של נשים נשואות בישראל במאה ה-20 וה-21
11	אלה בן עטר וסמדר בן אשר , הדרה ובולטות בסיקורן של קבוצות חברתיות במרחב התקשורתי: ניתוח מקרה מאבק לוחמי השייטת והדייגים בפרשת הקישון
12	עדו בסוק , המשורר שאול טשרניחובסקי כמחדש מילים ומילונאי במדעי הטבע בעברית
13	סיגל ברק-ברנדס ודוד לוי , "תכתבי שאת אוהבת אותי": ביטויי חברות בין נערות ברשת הפייסבוק
14	דליה גבריאלי-נורי , מנגנוני נירמול מלחמה בשיח הישראלי
15	רינת גולן ואילנה אלקד-להמן , מדיה דיגיטלית כהרחבה של גבולות הלמידה
16	אילן גון, כרמל ויסמן ויובל פינטר , לשונה של כתיבה קהילתית מקוונת: תרגום פייסבוק לעברית והקודד הלשוני של ויקיפדיה העברית
17	ערגה היר , לכל החחות והשדים: על הסמנטיקה של כינויי חפיצים למחשב בעברית מדוברת
18	אורית ויסמן , תופעת אי ההתאמה בין שפה וגוף והקשרה לתחום הטיפול בתנועה ומחול
19	כרמל ויסמן , ממים כ"אספרנטו" של הרשת: שיחות באמצעות אורייניות חדשות
20	תמי יאיר , מאפייני שיח הפייסבוק בקרב נוער מתבגר והשתמעויותיהם
21	בת ציון ימיני , פ"א סופית וחיריק קטן: הבדלים מגדריים וביטויים הלשוני בשירי אלתרמן לילדים
22	איילת כהן וחננאל רזנברג , גמגום ודיבור במדיה חדשים
23	זהר לבנת , ההבניה הרטורית של "אנחנו" ו"הם" בשיח המדעי
24	עליזה לזרסון , "מוציא כאב בראפ": על אוריינות ושימושי לשון של צעירים באתר ראפ באינטרנט
25	עינת לחובר וכרמל ויסמן , "מה, יש לך פייסבוק במטבח?": אתגרים ופתרונות מתודולוגיים בניתוח שיח נשי ופמיניסטי של נערות ישראליות ברשת
26	חנה עזר , שיח רפלקטיבי ככלי למחקר עצמי בידי המורה-החוקר: ניתוח שיח ביקורתי
27	עליזה עמיר והלה אתקין , "לדעתי, אני חושב ש": צייני עמדה בכתיבתם של תלמידי תיכון
28	עירית קופרברג , פירוק ובנייה פרשנית של טקסט מקוון באמצעות שיטת ארבעת העולמות
29	חויטל שדמי , דו-לשוניות עברית-ספרדית בשיח משפחתי
30	פנינה שוקרון-נגר , הבניית פרדוקסליות ביחס ל"אחר" בחדשות הטלוויזיה

רשימת המרצים ויושבי הראש

פרופ' עלית אולשטיין, האוניברסיטה העברית בירושלים, elitzeev@yahoo.com
פרופ' אילנה אלקד-להמן, מכללת לוינסקי לחינוך, elkahal@macam.ac.il
הלה אתקין, המכללה האקדמית לחינוך אורנים, hillatk@gmail.com
ד"ר רות בורשטיין, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, bursteinr@013.net
ד"ר סמדר בן אשר, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, bsmadar@gmail.com
אורנה בן דור, יוצרת "מעושרות", bendororna@gmail.com
אלה בן עטר, אוניברסיטת בר-אילן, ellabenasher@gmail.com
ד"ר עדו בסוק, האוניברסיטה העברית בירושלים, idob10@netvision.net.il
ד"ר סיגל ברק-ברנדס, המכללה למינהל, brandes1@zahav.net.il
ד"ר דליה גבריאלי-נורי, מכללת הדסה ירושלים, gavriely1@gmail.com
ד"ר רינת גולן, משרד החינוך ומכללת לוינסקי לחינוך, rinatg1@zahav.net.il
אילן גונן, אוניברסיטת קיימברידג', ig263@cam.ac.uk
ד"ר ערגה הדר, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש קיי, erga.heller@gmail.com
ד"ר אורית ויסמן, המכללה האקדמית לחינוך ע"ש דוד ילין, oritw@netvision.net.il
ד"ר כרמל ויסמן, אוניברסיטת אינדיאנה, cvaisman@indiana.edu
ד"ר תמי יאיר, המכללה האקדמית בית ברל ואוניברסיטת בר-אילן, tamiya@netvision.net.il
ד"ר בת ציון ימיני, המכללה האקדמית אשקלון והמכללה האקדמית תלפיות, yeminib@gmail.com
ד"ר איילת כהן, מכללת הדסה ירושלים, ayeletkohn@gmail.com
פרופ' זהר לבנת, אוניברסיטת בר-אילן, Zohar.Livnat@biu.ac.il
גדי להב, עורך "וואלה!", gadilahav@gmail.com
חגי לוי, יוצר "בטיפול", hagai@israel.net
ד"ר דוד לוין, המכללה למינהל והאוניברסיטה הפתוחה, davidle@openu.ac.il
ד"ר עליזה לזרסון, אוניברסיטת בר-אילן, al@laserson.net
ד"ר עינת לחובר, המכללה האקדמית ספיר, einatl@mail.sapir.ac.il
ד"ר ארן ליביו, האוניברסיטה הפתוחה, orenli@openu.ac.il
ד"ר מלכה מוצ'ניק, אוניברסיטת בר-אילן, muchnm@gmail.com
איזי מן, קול ישראל, izi_mann@netvision.net.il
פרופ' חנה עזר, מכללת לוינסקי לחינוך, hezer@levinsky.ac.il
ד"ר עליזה עמיר, אחוה – המכללה האקדמית לחינוך, amirliz@inter.net.il
יובל פינטר, אוניברסיטת תל-אביב, yuvalpin@post.tau.ac.il
פרופ' ענר פרמינגר, המכללה האקדמית ספיר, paner@zahav.net.il
פרופ' עירית קופפרברג, מכללת לוינסקי לחינוך, kupir@macam.ac.il
חננאל רוזנברג, האוניברסיטה העברית בירושלים ומכללת הדסה ירושלים, hananelr@yahoo.com
רוביק רוזנטל, האוניברסיטה הפתוחה, ruvikro@openu.ac.il
ד"ר רוויטל שדמי, המכללה האקדמית בית ברל, revival194@walla.com
ד"ר פנינה שוקרון-נגר, אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, pshukrun@bgu.ac.il
גדי שמשון, מנהל מדיה דיגיטלית, הסוכנות היהודית, arspoeti@gmail.com

"לקחת ללב": קריאה ספרותית כשיטה לניתוח במחקר האיכותני

אילנה אלקד-להמן

ההרצאה מדגימה כיצד השימוש בדרכי החשיבה של מחקר הספרות בשפה ובמתודולוגיות שפותחו בו מסייעים במחקר האיכותני בכלל, ובחקר טקסטים של שיח מקוון בפרט (אלקד-להמן, 2010). הוא מושתת על שילוב גישות וכלים שפותחו בשלוש אסכולות עיקריות במחקר הספרות במהלך המאה העשרים. ניתוח של טקסט לשוני לא ספרותי בכלי הניתוח הספרותי מאפשר למשתמש בו להתבונן בטקסט מחמש זוויות שונות ב־זמנית: הוליסטית, פרטנית, הקשרית, אינטרטקסטואלית ותהליכית. התשתית לשיטה היא **אסכולת תגובת הקורא** (איזר, 2006), שרואה בקריאה תהליך גומלין דינמי בין הקורא לטקסט, תהליך סובייקטיבי, קוגניטיבי, אמוטיבי ותלוי תרבות. הוא מושתת על קריאה, על קריאה חוזרת ועל תיקון עצמי. על אסכולה זו נוספת **הקריאה האינטרטקסטואלית** בעקבות גישתו הדיאלוגית של באחסין לשפה וגישתה של קריסטבה לתרבות (אלקד-להמן, 2007; Allen, 2000). לפי גישות אלה, הקריאה היא תנועה בין טקסטים. הניתוח נבנה על **הקריאה הצמודה**, שפותחה באסכולת **הביקורת החדשה האנגלו-אמריקאית** (Wellek & Warren, 1949). הפרק מדגים תהליך קריאה הבוחן את הטקסט כשלמות ונוגע לציפיותיו ולהתרשמותו של הקורא המזדהה פערים, מבחין בעקרונות מבניים כמו קונפליקט ומפנה ובוחן דמות לעומק בעזרת אמצעי אפיון מורכבים. הפרשנות שמכונן הקורא עוברת שינויים מקריאה ראשונה לשנייה ומציפה את מה שנחשב קושי או סתירה בעיני הקורא. הקריאה הספרותית בטקסט האירה מורכבות של עמימות סיבתית וחשפה שהקונפליקט, שנראה כקונפליקט חיצוני, הוא קונפליקט פנימי שחוותה הדמות הראשית בשלב מעבר בחייה. השיח האינטרטקסטואלי שזוהה בין הדוברות משמש הסבר לתקשורת סמויה ביניהן ולתהליכי המפנה שחווה הדמות הראשית בטקסט.

מקורות

- איזר, ו' (2006). **מעשה הקריאה: תאוריה של תגובה אסתטית**. תרגום: א' גורן. ירושלים: מאגנס.
- אלקד-להמן, א' (2007). **הקסם שבקשר – אינטרטקסט קריאה ופיתוח חשיבה**. תל אביב: מכון מופ"ת.
- אלקד-להמן, א' (2010). "לקחת ללב": קריאה ספרותית כשיטה לניתוח במחקר האיכותני. בתוך ע' קופרברג (עורכת), **חקר הטקסט והשיח: רשומן של שיטות מחקר** (עמ' 81-110). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

Allen, G. (2000). *Intertextuality*. London and New York: Routledge.

Wellek, R. & Warren, A. (1949). *Theory of literature*. New York: Harcourt, Brace.

שמות משפחה של נשים נשואות בישראל במאה ה-20 וה-21

רות בורשטיין

שם משפחה הוא החלק בשמו של האדם המציין את השתייכותו למשפחתו. בישראל החוק מחייב נשיאת שם משפחה. לרוב, עם נישואיהן קיבלו עליהן נשים יהודיות את שם משפחתו של אישן. בישראל במאה ה-20 וה-21 נשים נשואות שמות משפחה מסוגי התייחסות מגוונים.

מטרת המחקר היא לבדוק מהם שמות המשפחה שנושאות נשים יהודיות במאה ה-20 וה-21; מה הנימוקים לבחירה זו; ומה הן תחושותיהן היום לגבי ההחלטה.

מחקרי בדיק מאה שמות משפחה של נשים נשואות העובדות במוסדות להשכלה גבוהה, בעיתונות ובתקשורת.

מגוון ההתייחסות של שמות המשפחה על פי המחקר

1. יש הנושאות את משפחתו של אישן בלבד (לא רק דתיות ומסורתיות).
2. יש הנושאות שני שמות משפחה ("שם ממוקף"): שם משפחתן המקורי ושם משפחת אישן.
3. יש הממשיכות להיקרא רק בשם משפחתן המקורי.
4. יש המשתמשות בשם משפחתן המקורי רק בחייהן המקצועיים ובשם משפחת אישן בשאר תחומי החיים.
5. יש המשמרות את שם נעריהן באופן חלקי – בהשארת האות הראשונה שלו ובהוספתו לשמן.
6. יש היוצרות עם בני זוגן שם משפחה חדש הכולל רכיבים משני שמות המשפחה של בני הזוג או שאינו כולל רכיבים כאלה.

במחקר ראינו את הנשים באשר למניעיהן לאמץ את שם משפחת אישן עם נישואיהן, או לשמר את שם משפחתן בדרך מסוימת. להשקפת העולם של האישה (דתית, מסורתית, חילונית, פמיניסטית), לגיל הנישואין, לגיל הנבדקות ולעיסוקן יש השפעה על הבחירה באחת משש האפשרויות שנמנו לעיל.

התוצאות הסטטיסטיות של המחקר, הנימוקים והתחושות של הנשים ביחס לשם המשפחה בעת הבחירה וכעבור שנים יודגמו בהרצאה.

מקורות

רום, מ' (2008). אז איך קוראים לך עכשיו? אתגור וניכוס בתהליך הבחירה של נשים ישראליות בשאלת שם המשפחה לאחר הנישואין. רמת גן.

רפפורט, ח' (2005). טוב שם טוב. עת-מול, 183.

Tuhus-Dubrow, R. (2011, November 23). Children of the hyphens: The next generation. *New York Times*.

הדרה ובולטות בסיקורן של קבוצות חברתיות במרחב התקשורתי: ניתוח מקרה מאבק לוחמי השייטת והדייגים בפרשת הקישון

אלה בן עטר וסמדר בן אשר

שאלת הבולטות וההדרה של קבוצות בישראל היא שאלה מרכזית בעלת השפעה על מדינת ישראל כמדינה דמוקרטית שמתקיים בה שוויון בין האזרחים. המחקר בוחן את תפקידו של הנרטיב הקבוצתי – כפי שהוא מסופר על ידי חברי הקבוצה – במיצובה של הקבוצה במרחב השיח הציבורי בתיווכה של התקשורת.

שאלת המחקר עוסקת בביטוי שמקבל בתקשורת הסיפור הנרטיבי של לוחמי השייטת והדייגים הנאבקים בנפרד להכרה בקשר בין שכיחות גבוהה של מחלת הסרטן שבה חלו חברי שתי הקבוצות לבין השהות במי הקישון המזוהמים.

בתהליך המחקר נעשה שימוש בראיונות עומק עם נציגי הקבוצות, ומתוכם זוהו הנרטיבים המרכזיים של כל קבוצה בנפרד. נרטיבים אלו נבדקו בהתייחסות לדרך שבה מספרים אותו חברי הקבוצה וכן הביטוי שהם מקבלים בתקשורת. נבחנו ההבדלים בין הסיקור התקשורתי של קבוצת הדייגים ובין זה של קבוצת הלוחמים בעיתון פופולרי ("דיעות אחרונות") ובעיתון איכותי ("הארץ").

הממצאים מראים כי שני העיתונים ראו חשיבות בהעלאת הנושא על סדר היום התקשורתי. עם זאת, הלוחמים זכו לרמת חשיפה גבוהה יותר בכל הקריטריונים לעומת מיעוט הסיקור של מאבק הדייגים.

מניתוח התוצאות ניתן לראות בבירור את הקשר בין הנרטיב של הקבוצה כפי שהוא מסופר על ידי חבריה לבין הדרך שבה העיתונות, כמתווכת בין הקבוצה לציבור הרחב, מתייחסת אל הקבוצות ואל מאבקן. הנרטיב המסופר על ידי לוחמי השייטת מזוהה בתקשורת עם הנרטיב הלאומי הכולל ערכים כמו דבקות במטרה, אחריות, אמינות, רעות ושליחות. נרטיב זה יוצר ברית אהדה גלויה בין התקשורת ללוחמים. הדייגים, לעומתם, מציגים נרטיב של קבוצת שוליים מודרת ובלתי מוערכת ברמת התרומה לכלל. ניסיונם של הדייגים להתחבר לנרטיב הלאומי הציוני או לנרטיב הסביבתי האקולוגי מוצג בתקשורת באופן שלילי בדימוי של הדייגים ככאלה ש"קפצו על הסירה" ולא "משיטים אותה".

הדיון מעלה שאלות בקשר לצדק חברתי ולכוחה של התקשורת להשפיע על המקום שהקבוצות תופסות במרחב השיח הציבורי: קידום קבוצות שוליים למרכז ההווייה החברתית או הדרתן והעמקת השסעים הקיימים בחברה בישראל בין קבוצות אליטה לקבוצות שוליים.

מקורות

ידגר, י' (2004). **הסיפור שלנו: הנרטיב הלאומי בעיתונות הישראלית**. חיפה: הוצאת הספרים של אוניברסיטת חיפה, פרדס הוצאה לאור.

פסקטור-מרזל, ג' (2012). **הסיפור אינו כל הסיפור: תעודת הזהות הנרטיבית. מגמות, מח**(2).

Shkedi A. (2005). **Multiple case narrative: A qualitative approach to studying multiple populations**. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

המשורר שאול טשרניחובסקי כמחדש מילים ומילונאי במדעי הטבע בעברית

עדו בסוק

המשורר שאול טשרניחובסקי (1875-1943) היה מראשי המשוררים ב"דור התחייה" ומאבות התרבות העברית החדשה. מוצאו הכפרי, השפעות של ספרות רומנטית שספג מן התרבות הרוסית והגרמנית, לימודי הרפואה שלו והשכלה שרכש במדעי הטבע, וכן גרסתו הרדיקלית לאידיאולוגיה הציונית של שיבה אל ה"קונקרטי" ואל ה"פיזי" – גרמו לו לייחד הרבה מכישרו היצירתי, הן בשירתו הן במאמרים והן ברשימות מונחים, ליצירת מערכת ענפה של מונחים עבריים בתחום האנטומיה, הבוטניקה והזואולוגיה.

כמי שעוסק בהכנת ביורגפיה של טשרניחובסקי, אני מוצא שיש עניין רב בהצגת פועלו בתחום זה, אף שרבים מן המונחים שהציע לא התקבלו וחלק משיקוליו בתחום יצירת המינוח התגלו כמוטעים (אפרתי, תרצ"ו; טשרניחובסקי, תרצ"ח). כמעט מרגע הופעתו של טשרניחובסקי כמשורר עברי עמדו המבקרים על המוחשיות והדייקנות של שירתו (בריינין, 1899; בראל, 1994), שביטוי בולט להן היה הניסיון לתת שמות עבריים לצמחים, לבעלי חיים ולתופעות טבע שונות. בדרך כלל הקפיד המשורר לציין בשולי השירים את המקבילים למונחים החדשים בשפות הרוסית והגרמנית ולעיתים גם בידיש.

טשרניחובסקי ראה עצמו בעיקר כמי שתפקידו לספק רשימות מונחים עבריים חדשים, או שאובים מן המקורות, בתחומי ידעונות. אולם במאמרו סיפק גם תשתית תיאורטית לעשייתו. במאמרו "צמחים ופרחים" (טשרניחובסקי, תרע"א; אייזנשטדט, 1967) טען כי יש להתרכז בטיביות שמות לצמחים העיקריים מתוך התייחסות לעולמה התרבותי ולצרכיה של הקהילה שוחרת העברית בא", במזרח אירופה ובמרכזה. במאמר עקרוני אחר, "כיצד בוראים טרמינולוגיה עברית", התייחס לפולמוס בנוגע לאפשרות להורות מדעי הטבע בעברית באוניברסיטה העברית לכשתקום, על רקע העדר כמעט גמור של מינוח מסורתי בתחומים אלה. כאן הדגיש, בין השאר, את הצורך שהמינוח המדעי, בעיקר הרפואי, יהיה מובן לאדם הרגיל, שאינו מעורה בהכרח בהיסטוריה הרפואית שעל רקעה נוצר המינוח בשפות אירופה. שיא פועלו בתחום יצירת המינוח היה הכנת רשימות מונחים באנטומיה שפרסם בגיליונות "לשונונו" הראשונים; בעקבות זאת הזמן לערוך את "ספר המונחים לרפואה ולמדעי הטבע" (ירושלים, תרצ"ד) על בסיס רשימות שהותיר במותו ד"ר אהרן מזיא.

בהרצאתי אעמוד על היבטים שונים בגישתו של טשרניחובסקי, שגרמו אולי לכך שרבים מחידושיו לא נעשו רווחים. בכוונתי גם להדגים את השימוש שעשה בשירתו המאוחרת ("פרק באנטומיה", "עמא דדהבא") במינוח מדעי ומקצועי נרחב (כוורנות, למשל) כחלק מפואטיקה של שירה דידיקטית, שמקורותיה בשירה הלטינית הקלאסית.

מקורות

- אפרתי, פ' (תרצ"ו). ד"ר שאול טשרניחובסקי כמניח הלשון הרפואית העברית. **לשונונו**, ז, עמ' 201-204. אייזנשטדט, ש"נ (1967). **שפתנו העברית החיה**. תל אביב.
- בראל, י' (1994). "על החיים החדשים" – חזיונות ומנגינות – ההתמודדות הראשונה של שאול טשרניחובסקי. בתוך ב' ערפלי (עורך), **שאול טשרניחובסקי – מחקרים ותעודות** (עמ' 171-198). ירושלים.
- בריינין, ר' (1899). [הקדמה ל]שאול טשרניחובסקי, **חזיונות ומנגינות**, ספר א (עמ' 1-4). ורשה.
- טשרניחובסקי, ש' (תרע"א). צמחים ופרחים. **השילוח**, כ"ג, עמ' 372-376.
- טשרניחובסקי, ש' (תרפ"ג). כיצד בוראים טרמינולוגיה עברית? בתוך י' קלזנר (עורך), **שפתנו**, קובץ שני (עמ' 7-16). ברלין.
- טשרניחובסקי, ש' (תרצ"ח). לביקורת על המילון הרפואי של ד"ר מזיא-טשרניחובסקי. **הרפא העברי**, 11: א, עמ' 74-68.
- טשרניחובסקי, ש' (1994). מעין אוטוביוגרפיה. בתוך ב' ערפלי (עורך), **שאול טשרניחובסקי – מחקרים ותעודות** (עמ' 17-134). ירושלים.

"תכתבי שאת אוהבת אותי": ביטויי חברות בין נערות ברשת הפייסבוק

סיגל ברק ברנדס ודוד לוין

המחקר המוצע נמצא בצומת המשלב מספר זרמים תיאורטיים ומחקריים: לימודי נערות (Girls' studies), שעניינם חייהן ותרבותן של נערות מתבגרות ובגיל טרום-התבגרות; חקר האינטרנט; ובעיקר המחקר המתפתח אודות רשתות חברתיות. מטרת המחקר הינה לבחון את משמעותה של החברות בין נערות ברשת החברתית פייסבוק, זאת מנקודת המוצא של תפיסת החברות הייחודית לבנות וגוף הידע של "כוח הנערות" (Girl power) שהתפתח בעשרים השנים האחרונות.

מספר מחקרים הדגימו את השימוש השונה שעושות נערות ברשת האינטרנט בכלל, ונערכו סקרים שבחנו את השימוש בפייסבוק בפרט. עם זאת, הספרות העוסקת בבחינה פרשנית של חוויית הפייסבוק בעיניהן של נערות מצומצמת.

המחקר מבוסס על שמונה ראיונות קבוצתיים, שבכל אחד מהם נטלו חלק ארבע עד חמש נערות בגיל 12-18. בשיחה נידונו נושאים כמו הגדרת חברות במציאות לעומת חברות בפייסבוק, אופן הביטוי החברתי הרשתי לעומת זה המאפיין את חיי היומיום, מעורבות גורמים חברתיים שונים ברשת ועוד.

ניתוח הראיונות בוצע בהשראת התיאוריה המעוגנת בנתונים (Charmaz, 2000), בניסיון להגיע למיצי התמות העולות מכלל הראיונות ולגיבוש קטגוריות תוכן מורכבות. מן הניתוח עלו מספר תובנות מרכזיות הקשורות ליחסי הרשת החברתית ולתרבות המובחנת של נערות: ראשית, הרשת החברתית מאפשרת לנערות לכוון ערוץ ביטוי נוסף להפגנת הדרך המובחנת שבה הן מבטאות חברות. דרכי ביטוי אלו עולות בקנה אחד עם רעיונות ה-sisterhood וה-bonding כחלק מרעיון ה-Girl power.

שנית, השימוש באינטרנט בכלל וברשת החברתית בפרט פורץ למעשה את גבולות חדר השינה, שם הוגדרה ונתחמה עד לפני העשור האחרון התרבות המובחנת הנשית. טכנולוגיות התקשורת הניידות מאפשרות לנערות לקיים בועות של פרטיות בכל מקום כמעט, מוגנות מחדירתם של "אחרים" שונים.

שלישית, פעולת הנערות המצוטטות יכולה להיקרא כחלק מתוך שיח דיסטופי על הנוער בהקשר הדיגיטלי. אותו שיח מגדיר אותן כקורבנות המולכים שולל. הניתוח מלמד על התכתבות עם שיח המבוגרים הדיסטופי על הרשת, קבלת חלקו ודחיית חלקים אחרים ממנו לטובת אימוץ שיח ביקורתי משל עצמן אודות נעורים ורשת (כאשר השימוש ברשת החברתית משמעו סוג של הצגת "אני" המלווה בתחושת זיוף ואף עייפות). יחד עם זאת, עדיין ניתן לזהות את החלקים החומקים מהביקורת עצמה היכולים להיקרא "מאחורי גבן" ומעבר למודעות שלהן.

מקורות

Charmaz, K. (2000). Grounded theory: Objectivist and constructivist methods. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (eds.), *Handbook of qualitative research* (2nd edition) (pp. 509-535). Thousand Oaks, CA: Sage.

אש ידידותית: מנגנוני נירמול מלחמה בשיח הישראלי

דליה גבריאל-נורי

מאז מלחמת העולם השנייה נטלה ישראל חלק במספר רב של מלחמות, כמעט יותר מכל דמוקרטיה מערבית אחרת. נוכחותם המתמדת והחריפה של המלחמה ו"המצב הביטחוני" בכללו בתודעה הישראלית אינם מונעים תחושה מקבילה של חיים נורמליים אצל רוב האזרחים בישראל. המושג המרכזי שיוצג בהרצאה הוא "שיח נירמול המלחמה": מופעים חוזרים ונשנים של שיח המייפה את המלחמה, מצדיק אותה, ומציג אותה כמהלך "טבעי" של החיים.

ההרצאה מאמצת את גישת ניתוח השיח הביקורתי (Critical Discourse Analysis) לצורך דיון ביקורתי בשיח המלחמה הישראלי כפי שהוא בא לידי ביטוי באתרי שיח שונים. בעיתונות, בטלוויזיה, בזמר העברי ואף בסיפורי ילדים – הופיעו לאורך השנים טכניקות שיח מגוונות המאפשרות את הקיום המקביל בין מלחמה לנורמליות. פצועים, שבויים, חללי צה"ל, משפחות שכולות וכיבוש מתמשך כולם "מנורמלים" אל תוך השיח באופן שמאפשר לחיות בשלום עם המלחמה.

כך למשל:

- "מבצע אביב נעורים", "מבצע שירת הצפצפה" ו"מבצע קשת בענן" הם שמות "מנרמלים" של מבצעים צבאיים.
- "סל הקניות של גולדה" ו"המטבח של גולדה" הן מטאפורות מנרמלות. השימוש בהן הסווה את העובדה שלפני מלחמת יום כיפור הפך המזרח התיכון לחבית חומר הנפץ הגדולה בעולם.
- המושגים "כיבוש נאור", "גבולות פתוחים" ו"ביקורי קיץ" עזרו לנרמל את המשך הכיבוש.
- הצגה מיופה ומרוככת של החיילים פצועי מלחמת לבנון השנייה בחדשות הטלוויזיה הישראלית עזרה לנרמל צד קשה נוסף של המלחמה.
- השיח הישראלי של נירמול המלחמה לבש ופשט צורה מאז קום המדינה. הוא הופיע ומוסיף להתעדכן בתקשורת ובמגוון אתרי תרבות קאנונית ופופולרית. מנגנוני נירמול מלחמה מופיעים בשפה הוויזואלית וגם בתקשורת המקוונת.
- ההרצאה מבוססת על ספר שעתידי לראות אור בקרוב (באנגלית) על אודות שיח המלחמה הישראלי בשנים 1967-2010.

מקורות

- ליבוביץ, ע', וכתריאל, ת' (2010). על הרטוריקה של יציאה למלחמה. **עינים בשפה וחברה**, 3, 56-85.
- מוצ'ניק, מ' (2009). "פצצה חכמה" ו"אש ידידותית": השימוש בלשון להסוואת האלימות. בתוך י' גתי (עורך), **מילה בסלע: רטוריקה עכשווית** (עמ' 114-129). המכללה האקדמית עמק יזרעאל.
- Gavriely-Nuri, D., & Balas, T. (2010). "Annihilating framing": How Israeli television framed wounded soldiers during the Second Lebanon War (2006). *Journalism*, 11, 1-15
- Gavriely-Nuri, D. (forthcoming). War-normalizing discourse: An outline of a theory. In A. Fetzer & L. Berlin (eds.), *Dialogue and Politics*. Amsterdam: John Benjamins.

מדיה דיגיטלית כהרחבה של גבולות הלמידה

רינת גולן ואילנה אלקד-להמן

במרבית המוסדות להשכלה גבוהה מוטמע בשנים האחרונות דפוס שימוש במרכזי תקשוב בעזרת טכנולוגיות מידע שונות בצד ההוראה המסורתית (פורקוש-ברוך, מור, זלקוביץ והיילוויל, 2011).

ממצאי מחקר שנעשה בתחום התקשוב במכללות לחינוך (מיודוסר, נחמיאס, טובין ופורקוש, 2006) הראו כי תקשוב במוסדות להשכלה גבוהה מאפשר לסטודנטים חשיפה לשיטות הוראה חדשניות ומגוונות, הרחבת תפקידם כלומדים וכמורים בעתיד ומתן דרכים חלופיות להערכת הישגיהם. בעידן הדיגיטלי השימוש בתקשוב בקורסים המקוונים הוא אמצעי לקידום שינויים בדרכי למידה והוראה בהן התלמיד במרכז (Romero & Ventura, 2008). בנייר עמדה מטעם מכללת לוינסקי לחינוך הוצגו יתרונותיו של הקורס המקוון – הגמשת הלמידה בזמן ובמקום, בנייה מודולרית של יחידות הלימוד, ריבוי ערוצים ומדיות אינטראקטיביות, נגישות מקסימלית למשתתפים, התאמה אישית ושיתופיות.

הקורס "סוגיות בסוציולוגיית סטיקה" שעליו נסבה הרצאה זאת הוא אחד הקורסים המקוונים הניתנים במסגרת לימודי התואר השני בחינוך לשוני בחברה רבת-תרבותיות במכללת לוינסקי. התשתית להפעלתו היא במערכת ללמידה מקוונת Moodle, המשמשת כמערכת לניהול קורסים. נעשה בו שימוש פדגוגי ברכיבים המוצעים במערכת ה-Moodle בשני ערוצים עיקריים – פדגוגיה של חשיפה לידע, ופדגוגיה של שיתוף אינטראקטיבי (שמלא ופורקוש-ברוך, 2011).

הקורס המקוון אותו נציג הוא שילוב של מערכת להוראה וללמידה: המרצה מספק את התכנים באמצעות הרצאות כתובות והפניה למקורות ידע, אך החידוש בקורס זה לעומת קורסים בעלי תכנים דומים בשנים קודמות או במסגרות אחרות באקדמיה הוא השימוש הנרחב בפורומים, בקישורים ובמשאבים מקוונים. הסטודנטים מתבקשים לבצע מטלות למידה אישיות ולהשתתף במסגרות דיון בפורומים. בכך מושגת מטרת הקורס – הרחבת גבולות הלמידה ועידוד חשיבה מסדר גבוה על ידי שיתוף הידע בין התלמידים לבין עצמם ובינם לבין המרצה.

ההרצאה תציג מחקר איכותי שמטרתו היא לבחון כיצד הסביבה המתקשבת מעצבת את הלמידה וההוראה בקורס סוציולוגיית סטיקה. כלי המחקר הם החומרים שהופקו בקורס על ידי הסטודנטים בפלטפורמה המתקשבת. אלה נתחו ניתוח תוכן לאור קטגוריות שהוצבו א-פריורית, ולאור קטגוריות שעלו מהתכנים שהופקו. הממצאים מלמדים על הרחבת גבולות הלמידה מההיבט הפדגוגי, האישי והחברתי. אלה משמעותיים במיוחד בעינינו בקורס העוסק בשפה בהקשר חברתי ותרבותי. הקטגוריות המרכזיות שנמצאו הן אינטראקטיביות, ביטוי אישי, למידה אישית, שיתופיות, גיוון, רלוונטיות, אותנטיות והבניית הידע.

מקורות

מיודוסר, ד', נחמיאס, ר', טובין, ד', ופורקוש, א' (2006). **חדשנות פדגוגית משולבת טכנולוגיות מידע ותקשורת**. תל אביב: רמות.

פורקוש-ברוך, א', וצוות תקשוב (2010). **נייר עמדה בנושא למידה מקוונת איכותית**. מכללת לוינסקי לחינוך. פורקוש-ברוך, א', מור, נ', זלקוביץ, צ', והיילוויל אידה, א' (2011). מודלים של מרכזי תקשוב במכללות להכשרת מורים. **קיוונים אקדמיים, כתב העת המקוון בהכשרת מורים בישראל**.

שמלא, ע'. ופורקוש-ברוך, א' (2011). העצמת ההוראה והלמידה במכללות להכשרת מורים באמצעות מערכת ה-Moodle. **קיוונים אקדמיים, כתב העת המקוון בהכשרת מורים בישראל**.

Romero, C., Ventura, S., & Garcia, E. (2008). Data mining in course management systems: Moodle case study and tutorial. *Computers & Education*, 51, 368-384.

לשונה של כתיבה קהילתית מקוונת: תרגום פייסבוק לעברית והקוד הלשוני של ויקיפדיה העברית

אילן גונן, כרמל ויסמן ויובל פינטר

המחקר אודות שימוש לשוני ברשת האינטרנט נוטה להזניח את אחד התחומים הפופולריים ביותר ברשת – טקסטים שיתופיים הנוצרים על ידי קהילות מתנדבים חסרות התמחות ונעדרות פיקוח. תכניהם של ערכי ויקיפדיה, הפרויקט הטקסטואלי הקהילתי המוכר ביותר ברשת, נחקרו מזוויות רבות, אך מעטים הם המחקרים שהתייחסו להיבטים הלשוניים ולאידאולוגיות השפה בוויקיפדיה. מקרב יוצאי הדופן ניתן לציין את אמי והרינג (Emigh & Herring, 2005), שמצאו כי ערכי ויקיפדיה באנגלית נכתבים בלשון פורמלית הזזה לאנציקלופדיה, מסה וסקרימי (Massa & Scrinzi, 2011), שיצרו כלי להשוואה בין השקפות שונות על שפה באותם הערכים, ואולי אף מאירס (Myers, 2010), שעמד על חלק מהדינמיקות מאחורי הוויכוחים על לשון הכתיבה בערכי ויקיפדיה. מחקר יוצא דופן אחר על פרויקט טקסטואלי שיתופי בחן לאחרונה את אידאולוגיות השפה בפרויקט התרגום של פייסבוק לשפה האירית, על ידי משתמשים מתנדבים (Leniham, 2011).

אנו מבקשים לתרום לתחום מחקר מתפתח זה באמצעות השוואה בין שני מקרי מבחן ישראליים: ויקיפדיה העברית ופרויקט תרגום פייסבוק לעברית על ידי קהילת מתנדבים. המחקר בוצע באמצעות אתנוגרפיה ממוקדת-שיח, קרי, תצפיות מעמיקות בתהליכי קבלת ההחלטות ובשיחות אחורי הקלעים של שתי הקהילות במהלך 2010. על אף ששתי קהילות שיתופיות פתוחות אלו הינן נטולות היררכיה ומנוהלות על ידי משתמשים חסרי התמחות מקצועית בלשון, הן מייצגות גישות שונות לשפה העברית: קהילת ויקיפדיה יצרה קוד לשוני מחמיר ושמרני,¹ הדוחה כל חדשנות לשונית וסלנג ומעודד כתיבה אנציקלופדית רשמית. ערכי ויקיפדיה אוכפים באדיקות קוד זה, ולכותבים אקראיים יש מעט מאוד מרחב לזיכוכ בנושא עם עורכים ותיקים ופעילים. לעומת זאת, קהילת המתרגמים בפייסבוק מתנהלת באופן מבוזר ודמוקרטי. כתוצאה מכך, לא פעם נבחרות חריגות לשוניות בולטות ואי-הלימות בתרגום המתקבעות בממשק העברי של פייסבוק. נכון ליולי 2010, הושלמו מעל 80% מפרויקט התרגום של פייסבוק לעברית, השתתפו בו מעל 75 משתמשים ששלחו מעל 80 אלף ביטויים מתורגמים, וכ-8,000 ביטויים באנגלית עדיין חיכו לתרגום. בהרצאתנו נצייר תמונת מצב קצרה של אידאולוגיות השפה וההתנהלות הלשונית של כל קהילה, נציע הסברים אפשריים להבדלים ביניהן ונדון בהשלכות עבור פרויקטים שיתופיים אחרים.

מקורות

Emigh, W., & Herring, S. C. (2005). Collaborative authoring on the web: A genre analysis of online encyclopedias. In: *Proceedings of the 38th Hawaii International Conference on System Sciences*. (p. 99a). Los Alamitos, CA: IEEE Press.

Leniham, A. (2011). "Join our Community of Translators": Language ideologies and/in Facebook. In C. Thurlow & K. Mroczek (eds.), *Digital discourse: Language in the new media* (pp. 48-66). New York: Oxford University Press.

Massa, P., & Scrinzi, F. (2011). Exploring linguistic points of view of Wikipedia. *Proceedings of the 7th International Symposium on Wikis and Open Collaboration*, October 3-5, 2011, Mountain View, California.

Myers, G. (2010). *The discourse of blogs and wikis*. London: Continuum.

¹ ויקיפדיה: לשון <http://he.wikipedia.org/wiki/>

לכל הרחות והשדים: על הסמנטיקה של כינויי חפצים למחשב בעברית מדוברת

ערגה הדר

השפה המשמשת אותנו לתיאור חפצים (gadgets) למחשב עשירה ומרובדת כשפה העברית שממנה היא גזורה ומשקפת את העדפותינו התרבותיות המגוונות, ובכללן הנטייה לגלובליזציה ואמריקניזציה בבחירת ביטויים מתועתקים ומנגד רמיזה לימי נדודים וגלות. כך בעברית ה"מעשית" נמצא ביטויים כ"ראוטר", "סטרימר" או "פוינטר" ומנגד ביטויים כ"זיכרון נייד" ו"מפצל".

לכאורה חלקה הנכבד של השפה המשמשת לתיאור חפצי מחשב הוא תולדה של תרגומית מעשית של משווקים ומשתמשים, ואילו חלקה האחר הוא עברות להלכה על ידי האקדמיה ללשון העברית. כך בעברית היומיומית, ובעיקר בלשון המשמשת באינטרנט, מתקיים ומתבסס פער בין המילים הרשמיות למעשיות, השגורות בפי משתמשי האינטרנט בטבעיות, למשל: "החסן זיכרון נייד" מופיע לרוב כ"זיכרון USB" או כ"דיסק און קי", שמו של מוצר מסוים, למעשה, שאומץ כביטוי השגור בעברית כבמקרה של הפריג'יטר או הפלאפון. מיון הביטויים השכיחים להחסני זיכרון ניידים מאיר פער בין השדות הסמנטיים המשמשים לכינוי חפצים באנגלית לבין השדות הסמנטיים המשמשים לכינוי אותם חפצים בעברית, דוגמת העדפת הניידות על פני בזק (flash) או היעדר מוחלט של שדים (genies) בעברית, כינויים האנגלי של סוג מסוים של החסני זיכרון ניידים, הכוללים גם תוכנות מדיה מובנות שונות בעלות יכולות שאמורות להפתיע את המשתמש.

בהרצאה אציג כיצד הפערים הלשוניים בכינוי חפצים באנגלית ובעברית "מעשית" מייצגים את הפערים בין התרבויות המשתמשות בהם, באמצעות מיון השמות העממיים, הלא-תקניים, של החפצים לכאלה (א) שהשדות הסמנטיים הנושאים שלהם מייצגים תכונות של כיווניות וניידות – כגון: "רכזת"/"מפצל" (שתי מילים מנוגדות לאותו האביזר, hub, המושתתות על יחסי מרכז-שוליים ובדומה למונח התקני "רכז"), "מחשב נייד" (בניגוד לנישאות ולקרבה הגופנית בשמות באנגלית laptop, ואף בביטוי התקני "מחשב ברכיים"), ו"ראש דיו" (הרומז למעלה, בניגוד למילה הרשמית "מחסנית דיו" המתורגמת מאנגלית ורומזת לעולם של לחימה ומוות) – ולכאלה (ב) שהשדות הסמנטיים שלהם מייצגים תכונות של חוסן ורפואה – כגון, "משטח" (חולי-יציבות; בעבור pad שהוא חולי-רכות), "צורב" (חולי) או "כונן קשיח" (רפואה+מוצקות).

כך, בניגוד לאנגלית – ומקצת מהעברית התקנית – בה קיימים ביטויים הקשורים בבירור לעולם הניווט (docking station, earth station, router, driver, streamer) בעברית המעשית נמצאים בעיקר שמות הקשורים בניידות. לכאורה קיים דמיון בין השדות, אולם הניווט מציג עמדת ביטחון, הנהגה וקרבה, בשעה שהניידות מציגה ארעיות וריחוק. מצד שני, בשעה ששמות החפצים באנגלית מצביעים על אוריינות טקסטואלית (DVD R/W כלומר כונן DVD קורא-כותב) בעברית נמצאים שמות רבים הקשורים בחולי ובריאות ("כונן צרובים"). לסיכום, יוצג מאגר שמות חפצים תקניים ו"מעשיים" ממיון לפי השדות הסמנטיים השונים.

תופעת אי ההתאמה בין שפה וגוף והקשרה לתחום הטיפול בתנועה ומחול

אורית ויסמן

על פי תפיסות סוציולוגיות שונות, נתפס הגוף כסמן לסדר החברתי. גופו של האדם נמשל למצע שעליו מוטבעים קורותיו של האדם, בצד קורותיהם של אנשי סביבתו מרגע התהוותו. כך, הגוף והלשון חוברים יחד למערכת הוליסטית אשר מתווה את הסדר החברתי (למשל, Bourdieu, 1977).

הגישה הסמיוטית מנתחת את הסימן באינטראקציה האנושית, בין אם מדובר בסימן ורבלי, פארה-לינגוויסטי או גופני. גישה זו מאפשרת מחקר בלשני אשר במקביל תופס את גוף האדם ככר לקידוד תכנים שונים. המחקר התבסס על הגישות הסמיוטיות הבאות:

Theory of Phonology as Human Behavior (PHB) of the Columbia School (CS) sign-based theory of linguistics (e.g., Tobin 1990)

דגש יושם על התיאוריה של מערכות מילים (Aphek & Tobin, 1988).

ההרצאה תציג תיאורי מקרה מתוך מחקר אשר עוסק בחקר הסימנים הוורבליים והלא ורבליים של האדם בעת אינטראקציה של קונפליקט. מסקנות המחקר נוגעות למצבי קונפליקט בכללותם ולקונפליקט היהודי-ערבי בפרט. עיקר גוף הנתונים הינו סדרת מפגשים בין סטודנטים יהודים וערבים ישראלים, אשר נערכו בחוג למדעי ההתנהגות באוניברסיטת בן-גוריון בנגב בשיתוף עם בית הספר לשלום שבנווה שלום. אלו הניבו גוף נתונים של כ-30 שעות מצולמות וכאלף דפי תמלול.

בהרצאה אתייחס הן לפרקים מסוימים מתוך המחקר והן לפיתוחו של המושג "אי התאמה", כמו גם לניסיון להשתמש בו גם בתחום הטיפול בתנועה ומחול.

מקורות

- Aphek, E., & Tobin, Y. (1988). *Word Systems in Modern Hebrew*. Leiden/New York: E. J. Brill.
- Bourdieu, P. (1977). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tobin, Y. (1990). *Semiotics and Linguistics*. London/New York: Longman.

ממים כ"אספרנטו" של הרשת: שיחות באמצעות אורייניות חדשות

כרמל ויסמן

הביולוג האבולוציוני ריצ'ארד דוקינס הגה את המושג "מם" (Meme), המתחרז עם המילה "גן" (Gene) ומקורו במילה "מימזיס" (חיקוי), על מנת לתאר את יחידת השכפול הבסיסית של דפוס תרבותי, סמל או תוכן. סוזן בלקמור, אשר פיתחה את תיאוריית הממים כתיאוריית תרבות, הציעה כי כאשר אנו "מדביקים" אחרים בממים שלנו (באמצעות חיקויים המבוצעים בווריאציות שונות) אנו תופסים אותם כדומים לנו ומכוננים קהילות סביב זהויות שאנו מכוננים באמצעות הממים המשותפים (דתות, אמונות, שפות, אופנות וכדומה).

בעשור האחרון הפכה רשת האינטרנט ל"מפעל" ייצור של ממים – תבניות טקסטואליות, דימויים חזותיים וקונבנציות וידיאו המופצים ומשתכפלים בווריאציות יצירתיות שונות בין משתתפים רבים. לנקשיר ונובל (Lankshear & Knobel, 2007) תופסים את הממים כאורייניות חדשות ומפרשים אותם כניצן הראשון של תרבות קהילתית גלובלית ברשת. שיפמן ניתחה את תכניהם של הממים הפופולריים ביותר באתר שיתוף הווידיאו יוטיוב וטענה כי מם "טוב" הוא למעשה טקסט "גרוע". ואילו בספרם החדש, מדגישים ג'נקינס, פורד וגרין (Jenkins, Ford & Green, in press) את תפקידם האקטיביסטי של ממים.

בהמשך לגישתם של לנקשיר ונובל, אני טוענת שממים מהווים כלי שיח אוניברסליים ואבני בניין סמויות של שפה, באמצעותה נרקמת התרבות העממית הגלובלית של הרשת הלכה למעשה. בהרצאה אדגים את העקרונות באמצעותם הפקת דימוי סטילס ווידאו הופכת תכנים לשיחות ואציע דרכים לפרשנות ולהבנה של השיחות הללו. אציג קונבנציות מתוך עבודותיהם של מקדונלד (McDonald, 2007) וקנדל (Kendall, 2007) לצד קונבנציות שויסמן, עוז וקנגיסר זיהו במחקרם על ממים פוליטיים.

הניתוח הקצר יתמוך בשלוש טענות עיקריות: ראשית, שיח הממים מטשטש את ההבדל עליו התקש דל היימס בין דיבור יומיומי לדיבור פרפורמטיבי ודיבור כאמנות. שנית, שיח הממים מתאים יותר לקיום שיח שלילי ולעגני מאשר לשיח תומך ויצירת הסכמה. ולבסוף, ככל שהשיח ברשת מתבסס על שילוב של פרקטיקות רמיקס טכנולוגיות, כישורי פרפורמנס והומור, ואינטרטקסטואליות עשירה למגוון ממים אחרים, השיח אמנם זוכה לבולטות אך הוא מציב דרישות אורייניות מורכבות, המעלות את הרף להשתתפות בשיחה ולפרשנות והבנה שלה, כך שהשיח אמנם אוניברסלי אך הוא שיח מיעוט שיוצר אליטות תרבותיות חדשות.

מקורות

Jenkins, H., Ford, S., and Green, J. (in press). *Spreadable media: Creating value and meaning in a networked culture*. New York: New York University Press.

Kendall, L. (2007). Colin Mochrie vs. Jesus H. Christ: Messages about masculinities and fame in online video conversations. *Proceedings of the Fortieth Hawai'i International Conference on Systems Sciences*. Los Alamitos, CA: IEEE Press.

Lankshear, K., & Knobel, M. (2007) Online memes, affinities and cultural production. In K. Lankshear & M. Knobel (eds.) *A new literacies sampler* (pp. 199-225). New York: Peter Lang.

McDonald, D. (2007). Visual conversation styles in web communities. *Proceedings of the Fortieth Hawai'i International Conference on System Sciences*. Los Alamitos, CA: IEEE Press.

מאפייני שיח הפייסבוק בקרב נוער מתבגר והשתמעויותיהם

תמי יאיר

לבני נוער יש עולמות חווייתיים משותפים, והם חולקים אותם בצורה משמעותית באמצעות הפייסבוק. השימוש בפייסבוק זמין לכל אחד, ובני הנעורים משתמשים בו באופן נרחב, משום שהוא מספק להם מפגש חברתי נוח, שבו ניתן להיחשף ולהביע רגשות ובו בזמן להיות מוסתר ואף בעל מסכה. הנער יכול להציג את עצמו בדרך שהוא בוחר וליצור לעצמו תדמית רצויה, והוא אינו חשוף לבקרה מצד המבוגרים אלא מצד חברי קבוצתו.

באינטרנט קיימת מערכת חדשה של כלים לביטוי עצמי, ובני הנוער נחשפים אליה ומשתמשים בה יותר מכל קבוצה חברתית אחרת (הכט, 2001; Livingstone, 2002). למערכת זו יש יכולת ליצור שפה יצירתית, ושפה זו היא למעשה התפתחות טבעית ויש בה התאמה לרוח הזמן (ויסמן וגונן, 2011).

שימושי לשון ושיח משקפים מציאות חברתית ומבנים אותה (Fairclough, 1992), ולכן נוצרים בשפת הפייסבוק מאפיינים המושפעים מהתנהגותם ומהתנהלותם של בני הנוער. ניתן לומר כי הנוער אינו משתמש ברשת רק כזירה למפגש וכאמצעי ליצירת יחסים אלא לוקח חלק פעיל ביצירה, בבנייה ובשינוי של מרחב הנעורים (גולן, 2010), ומביע את יחסיו הפנימיים בפייסבוק באמצעות מאפייני שיח שונים בעלי ייחוד לשוני.

בין מאפייני שיח אלו ניתן למצוא מיעוט בסימי פיסוק כמו נקודה ופסיק לעומת ריבוי בסימי פיסוק המביעים רגשות, חזרה על אותיות, ביטויים וקיצורים, חיבור מילים, כתיבת שירים ופתיגים בסטטוס וסימות מיוחדות. בני הנוער משתמשים בשפה זו כחלק מהתהוותם החברתית, הם יוצרים ביטויים חדשים בלשונם כחלק מרצונם ללכידות ומבטאים עצמם בצורה לשונית יצירתית בפייסבוק. למעשה, מאפיינים אלו מצביעים על כך ששפת הנוער בפייסבוק מביעה רגש רב וממלאת מספר צרכים וביניהם צורך רגשי של בני הנוער. בהרצאה אתיחס למאפייני שיח שונים בפייסבוק בקרב נוער בגילי 13-17, אביא דוגמות ואתיחס להשתמעויות השונות של מאפיינים אלה.

מקורות

גולן, א' (2010). סמלים ושפה בקבוצת השוים באינטרנט. **סוציולוגיה ישראלית**, יא, עמ' 389-416.

הכט, י' (2001). הנעורים הדיגיטליים. **משאבי אנוש**, 167, עמ' 38-50.

ויסמן, כ' וגונן, א' (2011). **עברית אינטרנטית**. ירושלים: כתר.

Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.

Livingstone, S. (2002). *Young people and new media: Childhood and the changing media environment*. London: Sage.

פ"א סופית וחיריק קטן: הבדלים מגדריים וביטויים הלשוני בשירי אלתרמן לילדים

בת ציון ימיני

נתן אלתרמן, שהיה יוצר ענק בתחום השירה, הפרוזה, המחזה והתרגום, כתב גם שירים לילדים. בהרצאה זו אנתח שני שירי זמר סיפוריים שכתב: "מעשה בפ"א סופית" ו"מעשה בחיריק קטן". בשני שירים אלה, שבהם מספר אלתרמן על עלילותיהם של האות פ"א ותנועת החיריק, בא לידי ביטוי כישרון הכתיבה המעולה שלו בשילוב הברקות וחיידודים לשוניים ששום ילד לא יכול להבינם עד תום ושכונו גם למבוגרים (שמיר 2005: 11).

גיבורי שני הסיפורים הם האות פ"א סופית ותנועת החיריק הקטן הנמצאות באותה סיטואציה – שתיהן משמשות מטרה ללעג ולקלס של אותיות האלף-בית המלגלות על חסרונותיהן. הפ"א הסופית מושמצת בשל כיעורה הרב וחוסר יעילותה, ואילו החיריק הקטן מושם ללעג עקב גודלו הזעיר שהוא הסיבה לחולשתו. בשני המקרים המוען הוא זהה – אותיות האלף-בית שהן קבוצה המייצגת את החברה, אך הנמענים שונים – פ"א סופית היא נמענת ממין נקבה, ואילו החיריק הקטן הוא נמען ממין זכר. בהרצאה אראה איך לאורך כל העלילה של שני הסיפורים אלתרמן מעצב בצורה שונה את דמויות הגיבורים בדרך סטריאוטיפית. פ"א סופית, האות הגדולה והארוכה, מוצגת כדמות חלשה ופסיבית כמקובל בתיאור נשים מנקודת מבט שמרנית ומסורתית, ואילו החיריק, אף שגודלו קטן, מתואר כ"גבר" – דמות גיבורה הנלחמת בדימוי השלילי שדבק בה ויוצאת למסע הרפתקאות נועז שמטרתו להוכיח לאותיות מה חיריק קטן יכול לעשות. גם נקודת השיא בשני הסיפורים מעוצבת באופן שונה – האותיות נאלצות להכיר בחשיבותה של הפ"א הסופית בלית ברירה ומקבלות עליהן את גזרת האלף-בית שלא להציק לה יותר. לעומת זאת, הסיפור על החיריק הקטן מסתיים בקריאות התפעלות, והחיריק זוכה להערצה מוחלטת של הכלל גם במסורת דברי הימים.

בהמשך אעמוד על אמצעי הלשון המשמשים את אלתרמן לעיצוב שתי הדמויות בצורה סטריאוטיפית. למשל, בתיאור הפ"א הסופית הפעלים הם מועטים ובעיקרם מציינים סבילות. אמצעים נוספים הם שמות התואר המאפיינים אותה בצורה סטריאוטיפית, חזרות על אותו מבנה תחבירי להעצמת החידלון וחוסר המעש, ועוד. לעומת זאת, בתיאור החיריק הקטן יש ריבוי בפעלים אקטיביים, חזרה על אותו מבנה תחבירי בקריאות ההתפעלות של האותיות ממעשהו הנועז של החיריק, הדגשת גבורתו של החיריק באמצעות חזרה על המילה "כן", ועוד.

שני השירים שהצגתי מדגימים באופן ברור את ההשקפה הסטריאוטיפית המסורתית של החברה על שני המינים שהייתה רווחת גם בדורם של שלונסקי ואלתרמן, ובאה לידי ביטוי גם בתחומי היצירה והתרבות.

מקורות

ברוך, מ', ופרוכטמן מ' (תשמ"ב). **לכל שיר יש שם**. תל אביב: פפירוס

ימיני, ב' (תשס"ג). **קווי לשון יחודיים למשורות בהשוואה למשוררים בדורו של שלונסקי**. עבודת דוקטור. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

פרוכטמן, מ' (תשמ"ג). **אספקטים לשוניים בשירת הילדים. ספרות ילדים ונוער**, ט(ב), עמ' 16-20.

שמיר, ז' (2005). **תיבת הזמרה חוזרת: על שירי הילדים של נתן אלתרמן**. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.

גמגום ודיבור במדיה חדשים

איילת כהן וחננאל רוזנברג

טכנולוגיות התקשורת מעמידות לעיתים בפני המגמגמים – או בכיניה הקליני של תופעה זו: "לקות בשטף הדיבור" (Verbal Fluency Disorders) – אתגרים וקשיים המועצמים בזמן השימוש בהן, על פי אופיו הייחודי של כל מדיום (James, 1999; Johnson et al., 1963). יחד עם זאת, חלק מאמצעי התקשורת, ובעיקר מגוון אפליקציות תקשורת במדיה החדשים, מהווים הזדמנות ל"ביטוי עוקף גמגום" ולשטף מסוג חדש, עבור אלה אשר השטף מהווה אצלם מכשול יומיומי. במחקר זה נציג את משמעויותיו המגוונות של המפגש בין המגמגם ובין טכנולוגיות תקשורת חדשות – בייחוד הטלפון הסלולרי והאינטרנט – תוך התמקדות באפליקציות דיבור וכתבייה המוצעות למשתמש, ובפורום "מגמגמים" באתר "תפוז", כאתר דיון רפלקסיבי בסוגיה זו, וכמקרה בוחן לשימושים אלה. נעסוק בשאלת האנונימיות, ב"רעש" בערוצי התקשורת השונים, ובאופן שבו הפתרונות שמעניקה המדיה החדשה לקשיי תקשורת עשויים, מצד אחד, לשפר את איכות החיים של המשתמשים, ומצד שני – להובילם להתפתות לבניית עולם חלופי, מעין "גטו לשוני" המתרחש בגבולות הזירה שנבנתה עבורם במסגרות המדיה החדשה ומוגבל לזירה זו – ולעיתים אף ליצירתם של קשיים פסיכולוגיים (Weisber, 2001).

הקורפוס נבנה בשיטת מחקר משולבת, המקשרת בין ראיונות עומק, שאלונים פתוחים, וניתוח תוכן של חילופי שיח, מונולוגים ודיונים, שהתקיימו בפורום "מגמגמים" שבאתר "תפוז". מרבית הדיונים שנציג בהמשך התקיימו בלעדינו, בעוד חלקם הקטן הועלה על ידינו כ"משתתפים פעילים" (Lindloff & Shatzer, 1998; Hine, 2000), וזאת באישורו של מנהל הפורום. בנוסף, ראיינו גם משתתפים שאינם פעילים עוד בפורום משיקולים שונים. כך ניסינו לבחון חיבורים מורכבים בין השימוש המודע לרהיטות השפה הכתובה לבין רמות שונות של פתיחות וסגירות בשיח המגמגמים ברשת. ההרצאה תתמקד בנייתו הטקסטית שמפיקים בעלי הלקות בשטף הדיבור, תוך שימת לב מיוחדת לאופן שבו מובעת עמדתם כלפי הפורום כערוץ תקשורת.

מקורות

- James, S. E., Brumfitt, S. M., & Cudd, P. E. (1999). Communication by telephone: Views of a group of people with stuttering impairment. *Fluency Disorder*, 24, 299-317.
- Johnson, W., Darley, F. L., & Spriesterbach, D. C. (1963). *Diagnostic methods in speech pathology*. New York: Harper & Row.
- Lindloff, T. R., & Shatzer, M. J. (1998). Media ethnography in virtual space: Strategies, limits & possibilities, *Journal of Broadcasting and Electronic Media*, 42, 170-189.
- Weisber, E. B. (2001). The functions of internet use and their social and psychological consequences, *CyberPsychology & Behavior*, 4, 723-743.

ההבניה הרטורית של "אנחנו" ו"הם" בשיח המדעי

זהר לבנת

העיצוב הלשוני הרטורי של "אנחנו" ו"הם" הוא נושא מרכזי בספרות המחקר העוסקת בהבניית זהות, תהא זו זהות לאומית, אתנית, מגדרית או אחרת. הבניית הזהות היא פעולה המתבצעת בתוך השיח, בין השאר באמצעות הבחירה באמצעים לשוניים שונים, שבכוהולץ והול (Bucholtz & Hall 2005, עמ' 594) מכנות אותם "תהליכי אזכור". באמצעות הופעתם של רכיבים אלה בשיח נבנית זהותו של הדובר, מתחזקת הסולידריות שלו עם הקבוצה שאליה הוא משייך את עצמו, מתחדדים ההבדלים בין קבוצה זו לבין קבוצות אחרות, ומשורטטים הגבולות שמי שנמצא מעבר להם מוגדר כ"בחוץ".

הפעולה של שרטוט גבולות "אנחנו" ו"הם" אינה רק פעולה יוצרת זהות אלא גם פעולה ארגומנטטיבית, שבכוחה לטעון מיהו "הטוב" או "הצודק" בהקשר ספציפי. בהרצאה זו אתבונן בסוגיה בהקשר לשיח המדעי, ואדגים את הדברים מתוך ניתוח של פולמוס מדעי עכשווי בתחום הארכיאולוגיה וחקר המקרא. פולמוס מדעי הוא הקשר ארגומנטטיבי שבו הטוב או הצודק הוא מי שיוכיח עצמו כיודע יותר, מקצועי יותר, אובייקטיבי יותר ועוד (Livnat 2012).

אחד הכלים הלשוניים המרכזיים המשמשים להבניה הרטורית של "אנחנו" ו"הם" הוא כינוי הגוף הראשון ברבים. כינוי הגוף יכול להיות אינקלוסיבי (כולל את הנמען) או אקסקלוסיבי (אינו כולל את הנמען), אולם לעיתים קרובות הוא דו-משמעי (Flóttum et al., 2006). בשיח המדעי מרבים להשתמש ב"אנו" אינקלוסיבי כדי לציין את הקהילייה הדיסציפלינרית כולה, החולקת הנחות ומטרות משותפות. כלומר, כינוי הגוף מציין מבחינת המוען את כל מי שחותר ביושר לגילוי האמת המדעית ומשתמש לשם כך בכלים מדעיים ראויים.

אולם כשכינוי הגוף מתפרש כאקסקלוסיבי הוא בעל ערך מפריד. הוא מאפשר לדובר להבליט את עמדותיו ואת האתוס שלו, יוצר הפרדה בין הקבוצה שהוא משתייך אליה לבין האחרים המשתתפים בשיח, ובכך הוא מרחיק אותם ומגביר את העימות בינו לבינם. השימוש ב"אנו" אינקלוסיבי בהקשר להנחות שאחרים אינם מחזיקים בהן או לשיטות שאחרים אינם נוקטים יכול לפגוע באתוס המדעי שלהם כמי שאינם שואפים לגילוי האמת. יחד עם זאת, המעקב אחרי צורות "אנו" אינקלוסיבי בפולמוס מדעי מגלה כי כאשר הפולמוס מקבל אופי אישי, יכול כינוי הגוף לשרת אסטרטגיה נוספת של פנייה אל הקהילייה המדעית מתוך העמדה הניטרלית של "הצופה האובייקטיבי" (Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969, עמ' 60).

מקורות

Bucholtz, M. and Hall, K. (2005). Identity and interaction: A sociocultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7, 585-608.

Flóttum, K., Dahl, T., and Kinn, T. (2006). *Academic voices*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Livnat, Z. (2012). *Dialogue, science and academic writing*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Perelman, C., and Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A treatise on argumentation* (J. Wilkinson and P. Weaver, trans.). South Bend, IN: University of Notre Dame Press.

"מוציא כאב בראפ": על אוריינות ושימושי לשון של צעירים באתר ראפ באינטרנט

עליזה לזרסון

ההרצאה, המבוססת על פרק מעבודת דוקטור (לזרסון, 2012), מציגה חקר מקרה: כתיבתו של נער צעיר באתר ראפ. במת הכתיבה: פורום "יצירות אישיות" של קהילת האתר. מסגרת זו משמשת לו ולבני נוער רבים אחרים במה וירטואלית-וולונטרית לפרסום ליריקס (שירי ראפ אישיים וחברתיים) מפרי עטם ולקבלת משוב. מדובר באוריינות שוליים (למונח ר' למשל Barton & Hamilton, 1998): בכתיבה "ללא השגחה" ובסביבה אוריינית מחוץ לבית הספר (ר' Hull & Schultz, 2002), הנחשבת שולית, יחסית לאוריינות ההגמונית, הדומיננטית.

גידי (שם-כינוי בדוי), הנער שבמוקד חקר המקרה, הוא משתתף בולט וחרגי בתוצריו ובאינטראקציות שלו עם האחרים. ניתוח הטקסטים שלו משרטט מאבק אורייני-חברתי של ילד המנסה להשתלב בדרכו הייחודית בין בני הנוער באתר הווירטואלי, להפוך אותם לחבריו, ולהפוך את האתר ל"בית" שלו. דמותו כמשתתף מרובת ניגודים: הוא צעיר בין בוגרים, חדש בין ותיקים, דיסלקטי בין כותבים, כותב שירים חושפניים בפורום של שירי ראפ, מחפש אמפתיה ומתבטא בבוטות.

מאבקו להתערות חברתית אינו קל. הבוטות מרחיקה ממנו את ההתחשבות ואת האמפתיה של עמיתיו לפורום, החריגה מהסוגה גוררת משובים שליליים, ושגיאות הכתיב הרבות שלו מעוררות לעג ומרחיקות ממנו את הדימוי הראפרי שהוא מתאמץ לאמץ. על אף המכשולים, הוא אינו מוותר: הוא ממשיך לכתוב, עומד על שלו בוויכוחיו עם עמיתים בוגרים ואף מציע את מועמדו לניהול הפורום.

בהרצאה אציג את המקרה של גידי בהקשר המחקרי – התיאורטי והמתודולוגי. אטען שההשתתפות באתר משמשת לו ולשכמותו סימולטור חברתי ופלטפורמה להעצמה אוריינית. אציג טקסטים הממחישים את התפקיד החשוב שממלאת הכתיבה בחייו, על אף לקותו ומגבלותיו. תוך כך אדגים שיטה מולטימתודולוגית (Herring, 2007) לניתוח שיח, המשתמשת בכלים מתחומי הסוציולוגיה וסיטיקה לתיאור ולניתוח של משתני הנסיבות וההקשר; בכלים מתחום ניתוח השיח הביקורתי לניתוח "שפה בפעולה" ולחילוץ תיאוריות ונושאים שעל סדר היום (Gee, 2005); בכלים מתחום הפרגמטיקה לאבחון פעולות דיבור ולניתוח מבעים המעצבים זהות, פנים, כוח ונימוס; ובכלים לשוניים ובמדדים להערכת כישורי אוריינות בכלל ואוריינות מקוונת בפרט.

מקורות

לזרסון, ע' (2012). אוריינות בתרבות הנוער: עיון בשימושי שפה ואוריינות של צעירים באתר ראפ ישראלי. עבודת מחקר לתואר שלישי. רמת גן: אוניברסיטת בר-אילן.

Barton, D., & Hamilton, M. (1998). *Local literacies*. London: Routledge.

Gee, J. P. (2005). *An introduction to discourse analysis: Theory and method*. New York: Routledge.

Herring, S. C. (2007). *A faceted classification scheme for computer-mediated discourse*. <http://www.languageatinternet.de/articles/2007/761>

Hull, G., & Schultz, K. (Eds.). (2002). *School's out! Bridging out-of-school Literacies with classroom practice*. Teachers College Press.

"מה, יש לך פייסבוק במטבח?": אתגרים ופתרונות מתודולוגיים בניתוח שיח נשי ופמיניסטי של נערות ישראליות ברשת

עינת לחובר וכרמל ויסמן

נשים צעירות מוצגות לעיתים קרובות כמי שמנותקות מהתבוננות וניתוח פוליטיים של עולמן (למשל, McRobbie 2000) ומואשמות ב"פוסט פמיניזם", קרי, הנאה מובנת מאליה מחירות שהתנועה הפמיניסטית השיגה עבורן, מבלי לתמוך בהמשך המאבק. לעיתים הן אף מואשמות ברגסיה לנשיות סטריאוטיפית פרה-פמיניסטית. מחקר זה¹ מבקש לזהות נרטיבים של זהות נשית ופמיניסטית בקרב נערות ישראליות, כפי שהם באים לידי ביטוי בשיח ברשת. שאלות המחקר הן: איזו זהות נשית מציגות הנערות הישראליות? האם קיימת זהות פמיניסטית בקרב נערות ישראליות, ואם כן, מה טיבה? האם זוהי זהות פוליטית? המחקר מתמקד בשיח שהתקיים בבלוגים של נערות שהתפרסמו ביום האישה הבינלאומי – 8 במרץ 2011 – באתר הבלוגים "ישראלוג". ביום זה נאספו בזמן אמת 70 רשומות שנכתבו בנושא, מתוכן 50 על ידי נערות.

השיח בבלוגים התייחס גם לשיחים בפייסבוק ובבית הספר ובכך היווה מראה עדכנית, מחד גיסא, אך חלק ניכר מהטקסטים היו קצרים מאוד (10 מילים, למשל), חלקיים ומולטימדיאליים, ולכן לא התאימו לניתוח שיח איכותני או לניתוח נרטיבי, מאידך גיסא. על אף העדויות המצטברות כי בני נוער נוהגים להתבטא באופנים מקודדים, אגביים וחלקיים ברשת (boyd² & Marwick, 2011), המחקר על אודות נערות נוטה להתמקד בטקסטים הרגילים וקוהרנטיים התואמים את השיח התיאורטי (Gotz, 2008).

על מנת לחלץ את מרב המשמעויות מהטקסטים הללו, החלטנו להתאים את המתודולוגיות לאופי הנתונים. לפיכך, ביצענו ניתוח תוכן תמטי מולטימדיאלי של הרשומות והשלמנו בניתוח איכותני של דפוסים שעלו מהתמונות. בהרצאה נציג את ממצאינו העיקריים תוך התמקדות בגמישות המתודולוגית שנדרשה לחילוץ משמעויות מטקסטים מקוונים מולטימדיאליים, חלקיים, קצרים ואגביים לכאורה.

מקורות

boyd, d., and Marwick, A. (2011). Social steganography: Privacy in networked publics. Paper presented at the International Communication Association conference, May 28, 2011, Boston, MA.

Gotz, M. (2008). Reception studies for girls: Methodological pitfalls to avoid. *Journal of Children and Media*, 2, 80-82.

McRobbie, A. (2000). *Feminism and youth culture* (Second edition). New York: Routledge.

¹ המחקר נמתך על ידי מלגת פרויקט "נערה" של עיריית בת ים בשיתוף עם התוכנית למגדר באוניברסיטת תל אביב.
² זו אינה טעות, דנה בויד חותמת (ומצוטטת, על פי דרישתה) באותיות קטנות בלבד, מסיבות פוליטיות.

שיח רפלקטיבי ככלי למחקר עצמי ביד המורה-החוקר: ניתוח שיח ביקורתי

חנה עזר

בהרצאה מתואר השיח של סטודנטית-מורה שהשתתפה באינטראקציה מקוונת עם עמיתות מורות כשיח רפלקטיבי המורכב משחזור, תובנות והשלכות לעתיד. הטיעון העיקרי שנטען הוא שהרפלקציה של הסטודנטית-המורה בשיח זה היא אסטרטגיה של מחקר עצמי, שהיא כלי ראשוני בידיו של המורה-החוקר להתבונן התבוננות שיטתית ומושכלת בפרקטיקה שלו ולהגיע לתובנות המגדירות את המשך דרכו ואת זהותו המקצועית (Ezer, 2009). כל זה בתוך הקשר חברתי של אינטראקציה מקוונת עם עמיתות למקצוע. שרשור ההודעות של הסטודנטית-המורה ושל עמיתותיה מנותח באמצעות ניתוח שיח ביקורתי ומתמקד באופן שבו מובנים היחסים החברתיים, הזהות, הידע והכוח בטקסטים דבורים וכתובים בקהילה, בבית הספר ובכיתה (Luke, 2004; van Dijk, 2001). מטרת ניתוח השיח הביקורתי היא לבחון את השרשור מן ההיבט החברתי-פוליטי ולחשוף את הזהות המקצועית של המורה המשתתפת בו באמצעות שלושה ממדי ניתוח: מיצוב, הערכה ושפה. ניתוח השיח הראה שהטקסט הרפלקטיבי הוא חלק מפעולה חברתית, שבה השתנות תפיסת "האני המקצועי" של הסטודנטית-המורה מתרחשת בתוך הקשר חברתי ספציפי במענה לתגובות העמיתות בפורום מקוון המזמן מטבעו דיאלוג ורב-שיח בין עמיתים למקצוע. באמצעות הרפלקציה הנתמכת על ידי עמיתותיה נעשית הסטודנטית-המורה בעלת ידע עשיר ותפיסת זהות מקצועית מחוזקת המתפתחת מראייה במקרה המתואר עניין ספציפי, אישי וכואב לראיית המקרה בהקשר חברתי-תרבותי-מקצועי רחב.

מקורות

- Ezer, H. (2009). *Self study and the teacher inquirer: Instructional situations case analysis, critical autobiography and action research*. Rotterdam/Taipei/Boston: Sense Publishers.
- Luke, A. (2004). Theory and practice in critical discourse analysis. In L. Saha (Ed.). *International encyclopedia for the sociology of education*. Elsevier Science Ltd.
- van Dijk, T. A. (2001). Discourse analysis and narrative. In D. Schiffrin, D. Tannen & H. E. Hamilton (Eds.), *The handbook of discourse analysis* (pp. 352-371). Malden, MA: Blackwell Publishers Inc.

"לדעתי, אני חושב ש": צייני עמדה בכתיבתם של תלמידי תיכון

עליזה עמיר והלה אתקין

כתיבה היא אחת מאבני היסוד בשיח החינוכי. במסגרת הכתיבה העיונית **כתיבת הטיעון** היא הנפוצה ביותר. היא נדרשת מתלמידים מרגע הגיעם לבית הספר ועד סיום בית הספר התיכון, והיא מופיעה בצורה מפורשת בתכניות הלימודים בעברית של בית הספר היסודי (תשס"ג: 57-58) והעל-יסודי (תשס"ג 37-41). גם במוסדות להשכלה גבוהה נדרשת כתיבת הטיעון הן אצל סטודנטים והן בכתיבה המדעית של כותבים בכתיב עת אקדמיים.

למרות חשיבותה של הכתיבה בקרב חוקרים ואנשי חינוך שוררת אי-נחת מאיכות הכתיבה של תלמידים בישראל. איכות נמוכה זו ניכרת בהישגיהם של תלמידים בכתיבה בכלל ובכתיבת טיעון בפרט (Cahana-Amitay & Verhoeven, 2000; השכל-שחם, תשע"א).

ההרצאה מבוססת על מחקר שבחן את כתיבת הטיעון של תלמידים בבית הספר התיכון. כותבים יכולים להבליט את טענותיהם על מנת למשוך את תשומת לב הקוראים לפרופוזיציות של הטענה באמצעות אמצעים לשוניים המבטאים עמדה. ידוע, כי יש דרכים שונות, חלקן מפורשות וחלקן סמויות, להבעת עמדה, כגון צייני עמדה, סיגים ומגבירים. להערכתנו, הבנה מעמיקה של סוגת הטיעון, על המרכיב הדיאלוגי שבה, עשויה לשפר את כתיבת הטיעון.

בהרצאה בחרנו להתמקד בציינים מפורשים להבעת עמדה, השכיחים בכתיבתם של תלמידים: "לדעתי" ו"אני חושב/ת". ציינים אלה מאפשרים לנו לבחון את המודעות של הכותב לסוגה, ובין היתר, את היכולת שלו לבטא את נוכחותו בטקסט (Hyland, 2005). כמו כן נוכל לבחון את הקשר שבין השימוש בצייני העמדה השכיחים, שעלו מן המחקר, לבין איכות הכתיבה. הממצאים עשויים לתרום לחשיבה מחודשת על דרכים לנקיטת עמדה ועל ביטויין בכתיבתם של התלמידים.

מקורות

השכל-שחם, ע' (תשע"א). מודל להערכת כתיבת טיעון ככלי מחולל כתיבה. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

Cahana-Amitay, D., & Sandbank, A. (2000). Clause packaging in written expository texts. *Developing Literacy in Different Contexts and Different Languages. Working Papers*, 3, 129-148.

Hyland, K. (2005). Stance and engagement: A model of interaction in academic discourse. *Discourse Studies*, 7(2), 173-192.

פירוק ובנייה פרשנית של טקסט מקוון באמצעות שיטת ארבעת העולמות

עירית קופפרברג

יוצגו היבטים תיאורטיים ומתודולוגיים של שיטת ארבעת העולמות לניתוח שיח אינטראקטיבי (קופפרברג, 2010) מקוון (Kupferberg, 2008). המסגרת התיאורטית שגישה זו נשענת עליה מבוססת על גישות פונקציונליות לחקר השיח המדגישות שמשאבים לשוניים הם כלים לבניית משמעות. עוד מדגישה המסגרת את מושג "המיצוב" בשיח המראה כיצד ניתן לחבר ניתוח ברמת המיקרו עם ניתוח ברמת המאקרו. הגישה גם נשענת על המושג "זמן נרטיבי" המאפשר לבני אדם לנוע בחשיבתם קדימה ואחורה וכך להתגבר על "הזמן הכרונולוגי" הנע בכיוון אחד תמיד. שיטת הניתוח מאפשרת לחוקרים לפרק את הטקסט לעולמות שיח, עולמות ההווה, העבר והעתיד של המשתתפים ולבחון אותם בעולם רביעי – עולם פרשני, שבו הם מחברים את הניתוח ממוקד הטקסט עם תיאוריות המנחות אותם. עולם ההווה מוגדר כתקשורת בין המשתתפים בשיח. עולם העבר הוא עולם ההתנסות של המשתתפים (הנבנה בהווה), ועולם העתיד (הנבנה אף הוא בעולם ההווה) הוא עולם שאליו לעיתים שואפים המשתתפים בשיח להגיע, ומטרתם לבחון תובנות שנבנו בעולם ההווה על בסיס העבר. ניתוח העולמות של הטקסט מראה שבהודעה הראשונה מציגת הבעיה משקיעה בעולם העבר הבעייתי. הודעה זו רואה ברגשות כעס וחוסר אונים. הדיון בהווה עם העמיתות לפורום מסיט את המיקוד שלה מרגשותיה לעולם התלמיד שיש להבינו כדי לראותו בהקשר התרבותי-חברתי שבו נמצאת הכיתה הישראלית. בסופה של האינטראקציה נראה שהסטודנטית מציגת הבעיה שינתה את המיקוד שלה, ועתה הוא מקוון כיתה ומערכת. הדיון מתמקד בממצאי הניתוח וביתרונות ובחסרונות של השיטה.

מקורות

קופפרברג, ע' (2010). מודל ארבעת העולמות לניתוח שיח אינטראקטיבי. בתוך ל' קסן ומ' קרומר-נבו (עורכות), **ניתוח נתונים במחקר איכותני** (עמ' 155-180). באר שבע: אוניברסיטת בן גוריון בנגב.

Kupferberg, I. (2008). Self-construction in computer mediated discourse. In T. Hansson (Ed.), *Handbook of research on digital information technologies: Innovations, methods, and ethical issues* (pp. 402-415). Hershey, PA: Information Science Reference.

דו־לשוניות עברית-ספרדית בשיח משפחתי

רוויטל שדמי

דו־לשוניות הינה תופעה המצויה בקרב קהילות רבות בעולם ובכללן ישראל. המחקר בדק את השפעת ידיעת השפות עברית-ספרדית על השיח המשפחתי של דוברים דו־לשוניים באמצעות תצפית ישירה וגלויה במשפחות בסביבתן הטבעית והקלטת השיח המשפחתי. נבדק השיח של משפחות ששפתן הראשונה היא ספרדית ושל משפחות ששפתן הראשונה היא עברית. הדו־לשוניות במשפחות אלו נוצרה בגלל מצב של הגירה לארץ דוברת שפה אחרת. כל משפחה הוקלטה בפעם השנייה כשנה לאחר ההקלטה הראשונה. בהקלטות השתתפו 58 נבדקים דוברי עברית וספרדית מ־15 משפחות שונות, מהם 30 מבוגרים ו־28 ילדים. המחקר התמקד בהבדלים בשיח המשפחתי בתחומי הלשון, סגנון השיח, זהות ויחס לשפה ולתרבות.

ניתוח השיחות הראה שבשתי הקבוצות נמצאו מאפיינים דומים לשיח דו־לשוני לא מאוזן, על אף שהשפה הראשונה והשנייה של הדוברים הייתה שונה. בשתי הקבוצות דיברו ההורים את שפת האם שלהם יותר מאשר את השפה השנייה. עם זאת, ההורים החוזרים השתמשו בפסוקיות רבות בספרדית בהקלטה הראשונה, ואילו בקבוצת העולים דיברו ההורים מעט מאוד בעברית בשיח המשפחתי בשתי ההקלטות. בשתי הקבוצות דיברו ההורים בספרדית כדי לשמר את השפה. אך ההורים החוזרים צמצמו את השימוש בספרדית בהקלטה השנייה כי זו לא הייתה שפת האם שלהם. בבדיקת השיח של הילדים נמצא שבשתי הקבוצות הם דיברו את שתי השפות. אך בהקלטה השנייה התחזק השימוש בעברית בקרב ילדי העולים, והצמצום השימוש בספרדית בקרב ילדי החוזרים. נמצא קשר בין בחירת השפה של הילדים לשימוש השפות בפי ההורים. כאשר ההורים דיברו פחות ספרדית בבית, גם הילדים לא השתמשו בשפה זו. כמו כן, נמצא ששפת הסביבה, העברית, השפיעה על הילדים יותר מאשר על ההורים. הדבר בא לידי ביטוי בדיבור בשפה זו, במעטקי הקודים ובהחלפת שפת הפנייה. מאפיין דומה נוסף לשתי הקבוצות היה תהליך איבוד איטי של הספרדית בשיח של הילדים, ולא בשיח של ההורים. עם זאת, רכישת השפה השנייה הייתה מורכבת יותר להורים, וקלה עבור הילדים. כלומר, בשתי הקבוצות נמצא שילדים מושפעים מאוד משפת הדיבור בסביבה, הם רוכשים שפה חדשה במהירות ומתאימים עצמם בקלות לתרבות ולמנהגים החדשים. מסיבות אלו, הם גם נוטים לאבד את השפה שאינה מדוברת בסביבה מהר יותר מהמבוגרים. לעומתם, המבוגרים לא מאבדים את הדיבור בשפה זו. איבוד הספרדית התבטא גם בתחומי הדקדוק והתחביר. הילדים וההורים התקשו בהטיית צורות ייחודיות לשפה הספרדית ובישמוש בצורות מורכבות. מחקר זה הראה קשר ברור בין תחושות של זהות ויחס לתרבות לבין שימושי השפה. המבוגרים העולים החדשים הזדהו עם התרבות ועם השפה של ארץ המוצא, ואילו הילדים אימצו לעצמם זהות חדשה ביתר קלות בארץ הקולטת. כמו כן, נמצא שההורים יכולים להשפיע על השפות שידברו ילדיהם על ידי קביעת השפה המדוברת בבית, אך בצורה מוגבלת.

מקורות

בלום-קולקה, ש' (תשמ"ב). ביצוע פעולות דיבור בלשון שנייה. בתוך ש' בלום-קולקה; י' טובין ור' ניר (עורכים), **עיונים בחקר השיח** (עמ' 147-175). ירושלים: אקדמון.

Blum-Kulka, S. (1997). *Dinner talk: Cultural patterns of sociability and socialization in family discourse*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

Altenberg, E. P. (1991). Assessing first language vulnerability to attrition. in H. W. Seliger & R. M. Vago (eds.), *First language attrition* (pp. 189-206). Cambridge: Cambridge University Press, pp. 189-206.

Auer, P. (1995). The pragmatics of code switching: A sequential approach. in L. Milroy & P. Muysken (eds.), *One speaker, two languages: Disciplinary perspectives on code switching* (pp. 115-135). Cambridge: Cambridge University Press.

הבניית פרדוקסליות ביחס ל"אחר" בחדשות הטלוויזיה

פנינה שוקרון-נגר

במקורו שימש מושג ה"פרדוקס" לציון סתירה לוגית בין שתי פרופוזיציות. בימינו הורחבה משמעותו, והוא משמש לתיאור היבטים בחיים שאינם מתיישבים אלה עם אלה או עם מה שנתפס כשכל הישר. בשיח הרטורי ממלא הפרדוקס תפקיד ארגומנטיבי חשוב ביותר: הוא מציג את חשיבתו של המוען כהגיזנית, ואילו את זו של יריבו – כתמוהה ונלעגת (בילצקי, 1996; Moore, 1998; Perelman & Olbrechts-Tyteca, 1969). אמצעי זה שכיח בסיקור חרדים בשיח החדשותי.

חרדים הם אחת מקבוצות ה"אחרים" בישראל (כלומר – הם אינם נמנים עם קבוצת הרוב ה"קונסנזואלית"). בהרצאה אביא ממצאים ממחקר מקיף על סיקור חרדים בחדשות ערוץ 2 בשנת 2009. אראה שהיבטים רבים הנוגעים לחרדים מוצגים בחדשות כפרדוקסליים, לרבות: אורח חייהם, תפיסותיהם, התנהגותם ואפילו חיי חילונים לצדם והיחס שהם מקבלים ממוסדות שלטון שונים. בכך התקשורת ממלאת תפקיד כפול: היא משקפת את המיצוב הציבורי השכיח של חרדים כ"אחרים" מכעיסים ונלעגים, ובה בעת היא מייצרת מחדש את אותו מיצוב שוב ושוב ומשמרת אותו.

בדוגמאות ממחקרי אראה שבהבניית הפרדוקסים משתתפים אמצעים לשוניים רבים ומגוונים ביותר. אדגים את טענתי בבחינת הסיקור של פתיחת/סגירת החניונים הציבוריים בירושלים העתיקה בשבת. מבחינת החילונים, פתיחת החניונים רצויה והגיזנית, משום שהם משרתים את ציבור המבקרים באיזור. מבחינת החרדים, סגירת החניונים רצויה והגיזנית משום שהם ממוקמים באזור קדוש וסמוכים לשכונת מאה שערים החרדית. ואולם העמדות הסותרות אינן מוצגות כתוצאה של השקפות עולם סותרות, שלכל אחת מהן היגיון משלה ואמת משלה. באופן עקבי פתיחת החניונים מוצגת כהתגלמותו של השכל הישר, ואילו סגירתם מוצגת כמנוגדת לו, כלומר – כפרדוקסלית. בין היתר אמחיש דבריי בדוגמה להלן, ובפרט בסימנים המסומנים בקו תחתון:

יונית לוי: בפסח, אתם יודעים, אלפים צפויים לעלות לרגל לירושלים, אבל אלה שירצו להגיע לעיר העתיקה ויעשו זאת בשבת, יתקשו למצוא חנייה. חניוני הענק, שנועדו לשמש את המבקרים, סגורים בשבת בלחץ החרדים, ראש העיר לא מתערב ("אין חניה בעיר העתיקה", חדשות ערוץ 2, 2.4.2009).

מקורות

בילצקי, ע' (1996). **פרדוקסים**. תל אביב: משרד הביטחון.

Moore, M. P. (1988), Rhetoric and paradox: Seeking knowledge from the "container and thing contained". *Rhetoric Society Quarterly*, 18, 15-30.

Perelman, C., & Olbrechts-Tyteca, L. (1969). *The new rhetoric: A treatise on argumentation* (translated by J. Wilkinson & P. Weaver). South Bend, IN: University of Notre Dame Press.